

Puts på mur och trä

Kalkputs

Putsens funktion på en fasad är att skydda den bakomliggande väggen och förbättra dess klimatskydd. Med puts och färg har man också i alla tider försökt efterlikna natursten av olika slag.

Putsbruk består av bindemedel, ballast och vatten. I kalkbruk är bindemedlet kalk och ballasten vanligen putssand. Putsen hårdnar genom luftens tillträde. En kalkputs är relativt mjuk och svag och kan därför ta upp en del rörelser i underlaget utan att spricka eller lossna. Därför blir den paradoxalt nog hållbarare än en hårdare puts. Kalkputs avfärgas (målas) med traditionell kalkfärg. Fram till mitten av 1900-talet användes så gott som alltid rent kalkbruk.

Puts av hydrauliskt kalkbruk

Hydrauliskt kalkbruk kan härda både i luft och i vatten. Det framställdes förr av en naturligt lerhaltig kalksten. Putsen blir hårdare än ren kalkputs men inte lika tät som cementhaltig puts och har använts på särskilt utsatta ställen, t ex socklar. Hydraulisk effekt kan man också få genom att tillsätta tegelkross till kalkbruk.

Kalkcementputs

Genom att byta en del av kalken i ett putsbruk mot cement får man ett kalkcementbruk. På byggnader från 1950-talet och framåt är det vanligt med kalkcementputs. Ju mer cement ett putsbruk innehåller desto hårdare och mindre elastisk blir putsen. Den blir också tätare mot fukttransport, såväl från utsidan som från insidan. Därför får man ofta problem när man lagar ett kalkputsat hus med bruk som innehåller cement.

Revetering – puts på trä

Revetering är ett sätt att få ett trähus att se ut som ett stenhus. Man ökar statusen, brandsäkerheten och i viss mån också komforten.

Ett trähus rör sig mer än ett stenhus och det är viktigt att putsen är eftergivlig. Revetering har därför alltid utförts med ler- eller kalkbruk, ofta med båda i kombination. Lerbruket innehåller lera, sand och växtmaterial. Putsen kallas lerklining. Till skillnad från kalkputs löses den upp av vatten, varför den måste skyddas av en ytputs av kalk eller ett ordentligt lager med kalkfärg. Det går bra att blöta upp och återanvända gammal lerklining.

Timrets yta måste bearbetas eller kompletteras för att putsen skall fästa. En gammal metod är att hugga med yxa i rått timmer så att hack och utstickande spån bildar fäste för bruket. Man har också använt sig av islagna träpluggar, vassrör med nät eller spräckpanel och ibland även av spiktegel eller träullsplattor som putsbärare. I början av 1900-talet tog reveteringsmattor av vass och hönsnät över som underlag för putsen. Dessa kan nu åter köpas.

Skador

De vanligaste skadorna i putsade fasader är sprickor och putsbortfall. Sprickor uppstår på grund av sättningar och rörelser i väggen eller grunden. Putsbortfall hänger ihop med vatten och fukt.

En kalkputs är inte helt tät utan suger upp – och avger – vatten. Kalkputs släpper också igenom den fukt som vandrar genom ytterväggen inifrån och utåt i ett uppvärmt hus. Om putsen aldrig hinner torka ut, tex vid läckande tak och stuprör eller vid grunden, uppstår skador. Den fuktiga putsen fryser sönder och lossnar. Om det är ett putsat trähus kan man få rötskador i

den bakomliggande väggen. Målning med alltför tät färg, t ex plastfärg, eller lagningar med cementhaltigt bruk kan också orsaka skador eftersom fukt inifrån inte kan ta sig ut.

Om ditt hus har skador och ska putsas om, ge dig tid att titta noga på fasaderna och fundera över orsakerna innan arbetet sätter igång. Det är ett bra tillfälle att förstå vad som är problem. Det är nästan alltid enkla samband.

Anlita en murare för reparatio- nerna och se till att han har rätt sorts bruk i baljan. Puts av kalkbruk ska alltid lagas med kalkbruk eftersom den gamla putsen och lagningen annars får olika egenskaper.

Vid komplicerade putsfrågor vänd dig till länsmuseet eller länsstyrelsen som kan hjälpa dig att få kontakt med en expert.

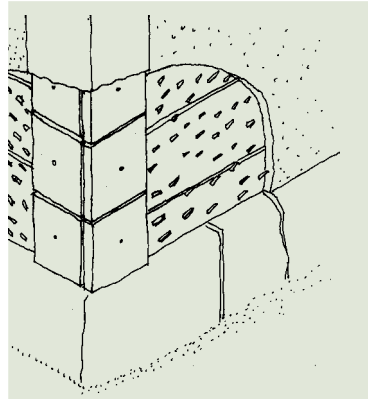
Underhåll

Allt förebyggande arbete lönar sig. Se regelbundet över tak, stuprör, hängrännor och fönsterbleck och se till att trappor lutar ut från huset så att regnvattnet inte stänker på putsen. Och först som sist: håll mark och vegetation på behörigt avstånd.

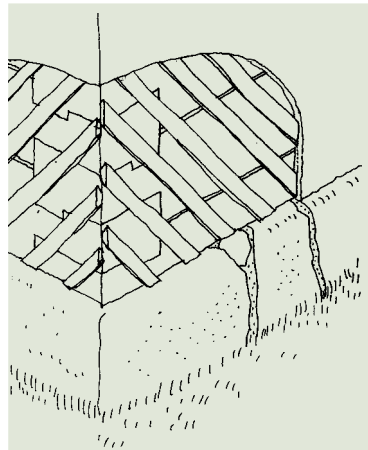
Kalkfärg

Om ditt hus är målat med kalkfärg skall du absolut fortsätta med det vid ommålning. Traditionell kalkfärg tillreds av våtsläckt kalkpasta, vatten och pigment och det är inte så svårt att blanda själv. Det krävs 4–6 strykningar för att uppnå full täckning, men det går snabbt att stryka och färgen blir transparent och får en vacker lyster.

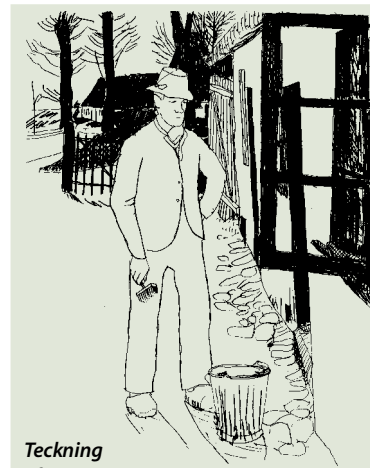
Om putsen innehåller cement går det inte att avfärga med vanlig kalkfärg. Då kan man i stället måla med en tjockare kalkfärg som innehåller ballast av krossad dolomit och lite cellulosa som konsistensförbättrande medel. Kalkfärg med ballast är mer täckande än den traditionella kalkfärgen och det behövs bara två strykningar för att

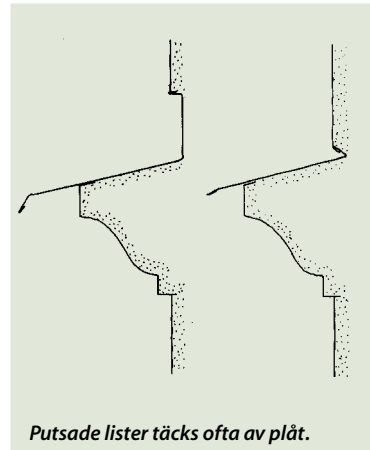
Timmervägg med islagna träpluggar som ger fäste för putsen. På hörnet spiktegel.

Timmervägg med diagonalställd spräckpanel.

Teckning efter L.A. Ring, Kalkemanden, 1908.

*Putsade lister täcks ofta av plåt.
T v: Plåtlist av modern typ.
T h: Plåtlist med traditionell utformning – mindre iögonfallande.*

uppnå full täckning. Tyvärr har den inte samma lyster som den traditionella kalkfärgen och den åldras inte heller lika vackert.

Man kan köpa både traditionell kalkfärg och kalkfärg med ballast färdigblandad i önskad kulör. Kulören kan brytas efter färgprov, man kan till exempel skicka in en bit puts med gammal färg på till fabriken. Leverantörerna tillhandahåller också målningsbeskrivning.

Vissa kalkfärger har en tillsats av plast i stället, men dessa bör undvikas.

Litteraturtips

Eva Sandström Malinowski, Tommy Johansson: Murning och putsning, i *Hantverket i gamla hus*, Byggförlaget 1998.

Ove Hidemark m.fl.: *Så renoveras torp & gårdar*, ICA Bokförlag, 1995

Puts på mur och trä ingår i serien **Information om byggnadsvård** utgiven av länsstyrelserna i Gävleborgs, Västmanlands och Örebro län. Utgivning har skett med stöd av Riksantikvarieämbetet.

Text och illustrationer:
Blomberg & Linscott Arkitekter
Grafisk form: Oform
Tryck: Sahlanders Grafiska AB 1999

Bladen kan beställas från
Länstyrelserna i Gävle, Västerås
och Örebro eller hämtas från
www.raa.se/trad&bygg2000

Ditt länsmuseum kan ge ytterligare råd och tips om bra hantverkare.